

ОДГОВОР ПРОФ. ГАМСУ ПОВОДОМ ПРИМЕДБИ НА ПРИКАЗ КЊИГЕ
СВОЈИНА

У броју 4 „Анала Правног факултета у Београду“ из 1988. године објавио сам приказ књиге *Својина* проф. Андрије Гамса. Након тога уследио је одговор аутора књиге. Садржина одговора принудила ме је да напишем овај текст покушавајући да разјасним неке ставове у поменутом приказу, како би се спречили могући неспоразуми.

Несумњиво је да треба уважавати и поштовати теоријску мисао проф. Гамса, поготову ако је одликују истрајност, доследност и научно поштење. У неким ранијим временима, тешко је било бранити и одбранити тзв. „својински“ или „имовинскоправни“ концепт друштвене својине. Надајмо се да је то време остало за нама и да смо ушли у фазу опште демократизације друштва где се може изнети аргументована научна мисао без политичких квалификација и проглашавања „неподобних особа“. Међутим, изненађује са колико жучи и горчине проф. Гамс напада некога ко је хтео да изнесе неслагање са неким ставовима у објављеној књизи. Поготову, ако сам аутор књиге наглашава на какве је све догме и идејне предрасуде наилазио у свом научном ставралаштву. Утолико пре би требало да постоји отвореност за научну расправу када је у питању сопствено стваралаштво.

Искористићу прилику да разјасним неке примедбе око појма својине који је изнет у поменутој књизи. Аутор одређује појам својине као присвајање (у економском смислу), односно скуп правних норми које регулишу присвајање (у правном смислу). Задржаћу се на сваком аспекту својине посебно. Тачно је да је још Маркс у својим радовима истицао присвајање као друштвено-економску суштину својине. Међутим, поставља се питање да ли је појам присвајања довољан да одреди својину у економском смислу. Ако изједначимо својину и присвајање — како ћемо разликовати економски појам закупа или плодоуживања од економскг појма својине у ужем смислу? Закупац, плодоуживалац и остали корисници врше присвајање неког добра па су следствено томе сви они сопственици у економском смислу. Између њих можемо правити разлику у обиму присвајања — једни присвајају више, други мање, тако да би критеријум разликовања ових облика присвајања био квантитативне природе. Зар је потребно и оправдано све облике присвајања подвести под појам својине? Друга тешкоћа при одређивању својине на овај начин произлази из неподударња економског и правног појма својине. Својина у економском смислу је присвајање и то свако присвајање уже или шире, што значи свака економска власт на ствари (па и најмања). У правном смислу својина (право својине) је најшира, најпотпунија правна власт на ствари. Сад се поставља питање како долази до овог неподударња економског и правног појма својине ако знамо да ове категорије изражавају исти друштвени однос — само посматран са различитих страна. Излаз из ове ситуације могао би да се нађе и код самог Маркса јер је он о својини говорио и као о неједнаком присвајању, неједнакој расподели рада и његових производа (1). Из овог става бисмо могли да закључимо да је Маркс између осталог схватао својину (у економском смислу) и као неједнако присвајање, што би даље могло да значи да својину има онај субјект који присваја у већем или најширем обиму. Ако бисмо схватили својину у економском смислу као најшире, најпотпуније

(1) К. Маркс, *Теорија о вишку вредности*, „Култура“, Београд, 1956, стр. 373.

присвајање, а тиме и као најширу економску власт на ствари, поменуће теоријске тешкоће око разилажења економског и правног појма својине би се уклониле.

Проф. Гамс појам присвајања преноси и на терен права па се правни појам својине одређује као скуп правних норми које регулишу присвајање. Да ли је овакав појам својине довољно одређен? Чини се да није, јер у стварном праву постоје различити скупови норми који регулишу различита присвајања као што су: закуп, плоодоуживање, службености, право својине итд. Ако проширимо појам присвајања и на прометну вредност (како то чини проф. Гамс), онда и ту постоје различити скупови норми који регулишу присвајање: уговор о продаји, уговор о размени, хартије од вредности, односно сваки ималац неког потраживања присваја прометну вредност, што би даље значило да сваки субјект стварног или облигационог права има својину у правном смислу, јер присваја употребну или прометну вредност неке ствари. Тако би стварно и облигационо право као скупови правних норми који регулишу присвајање имали за предмет искључиво или бар претежно својину. Да ли је то потребно и оправдано, а пре свега и тачно?

Концепција својине као присвајања или као скупа правних норми које регулишу присвајање примењена доследно на друштвену својину наводи на закључак да је друштвена својина посебан облик својине и то подељене својине. Средства у друштвеној својини присвајају различити субјекти по различитим основама (на основу различитих скупова правних норми) као што су: појединци (радници, грабани), организације удруженог рада, друштвено-политичке заједнице, самоуправне интересне заједнице, привредне коморе и друга друштвена правна лица. Друштвена својина је облик подељене својине и састоји се од јавноправне и приватноправне компоненте, пошто различити субјекти присвајају друштвена средства на основу разноврсних овлашћења. Многи субјекти имају „по мало својине“ (у мери у којој присвајају) и истовремено нико нема „искључиву својину“ (јер не присваја на искључив начин). Тиме ова концепција запада у противуречност и то из више разлога: 1) Иако се у оквиру овог схватања критикује несвојинска концепција друштвене својине и концепт друштвене својине као „ничије и свачије“, прихватањем подељеног субјективитета, подељених овлашћења и подељеног присвајања практично значи да су многобројни субјекти титуларни друштвене својине што имплицитно приближава овај концепт сопственој негацији (2). 2) Да ли концепт подељене својине може да функционише у условима робне производње за коју се, иначе, свестрано залаже? Историјски посматрано, подељена својина је постојала у феудализму у условима натуралног привређивања. Уколико су и постојали робни елементи они се везују за трговину и занатство, али ту се успоставља приватна својина основно, јединство и неподељено право својине. Да ли робни промет може да функционише у условима подељене својине и подељеног субјективитета? Маркс каже: „Робе не могу саме ићи на тржиште, нити се саме размењивати“. Зато морамо потражити њихове чуваре, тј. њихове власнике. Робе су ствари па стога без отпора према човеку. Кад неће милом, човек може употребити силу, другим речима; узеоће их. Да би ове ствари доводили у узајамни однос као робе, морају се њихови чувари држати један према другом као лица чија воља обитава у тим стварима, тако да неко отуђујући своју властиту робу може да присвоји туђу робу само вољом другог, дакле и овај и онај могу то учинити само помоћу заједничког акта воље. Тога ради морају један другог признати као приватне власнике“ (3). Робу, дакле, може да отуђи само овлашћени ималац, само субјект коме та роба припада (док присвајање могу вршити и друга лица). Припадност је пре свега правни појам и представља одређену правну везу између субјеката и ствари на основу које се стиче могућност располагања

(2) Р. Лукић је слично тврдио на Конгресу правника одржаном јуна 1988. год. Објављено у зборнику радова *Политички систем социјалистичког самоуправљања* I, Београд, 1988, стр. 28.

(3) К. Маркс, *Капитал*, први том, „Култура“, Београд, 1958, стр. 75.

стварју (фактички и правно). Ова правна веза изражава одређену сферу „приватност“, могућност да се за неку ствар каже: „то је моје“, а то подразумева искључивање трећих лица. Својину у правном смислу има само оно лице које има најширу правну власт на ствари, а то је онај субјект коме ствар припада, који има право располагања (*jus abutendi*). У робном промету сопственик манифестује своју припадност овлашћењем да правно располаже робом. У том смислу и Енгелс каже: „Пуна слободна својина над земљом значила је не само могућност да се неокрњено и неограничено поседује земља, већ је значила и могућност да се она отуђи“ (4). Наше законодавство признаје друштвеним правним лицима једно основно субјективно право на средствима у друштвеној својини. То право се назива право располагања (чл. 243. ЗУР-а) и обухвата овлашћење правног располагања стварима у друштвеној својини, а по неким прописима обухвата и овлашћење коришћења друштвених средстава. У питању су овлашћења која су истоврсног карактера као и одговарајућа овлашћења из права својине. То наравно запажа и проф. Гамс. Међутим, проблем настаје пошто се правни однос припадности ствари одређеном субјекту подводи под економски појам присвајања (прометне вредности) те отуда настаје противуречност у овом схватању.

др Рајко Јелић

Боривоје Шундерић, УСЛОВИ ЗАСНИВАЊА РАДНОГ ОДНОСА РАДНИКА, „Научна књига“, Београд, 1987, стр. I—XII + 239

Др Боривоје Шундерић, свеучилишни наставник Правног факултета Универзитета у Београду је написао, а „Научна књига“ Београд објавила вриједну књигу *Услови заснивања радног односа радника*.

Познаваоцу радноправне теорије и праксе овај рад је корисна и добродошла свакодневна помоћ у регулирању, тумачењу и примјени радног права у најширем смислу. Истовремено је ријеч о књизи која ће бити од неизмјерне користи, првенствено правницима, а и другим стручним радницима који заједно са пословодним органима и органима управљања, у бројним организацијама, органима и заједницама рјешавају сложене случајеве, питања и проблеме у радноправним односима.

Др Шундерић је заокружено и бирано одабрао и обрадио једно од најтежих и најконтроверзнијих питања радног односа радника у Југославији. На овом подручју бројна су неслагања и сукоби теоретичара и практичара, судова и органа надзора, којима често иде на рuku законодавство и бројни самоуправни опћи акти из области рада и радних односа. Слагања и сукобе теоретичара и практичара, заплетеност јудикатуре и одлука уставних судова, недореченост и паушалност прописа у овој области, аутор помирује својим зnanственим радом.

Књига, поред Увода, има два дијела. Први и други дио бирано су распоређени у одјелке, главе и одсјеке.

Уводни дио се протеже на 35 страница с овим садржајем:

— Радни однос и право на рад, Групирање, појам и карактер друштвено-радног односа, Појам, настанак и облици радног односа, Право на рад и радни однос, Облик остваривања права на рад, Уводни дио је омогућио аутору да у првом дијелу допуни оно што је наговјештено или мање детаљно рекао у Уводу. Радни однос се реализирао у организираном раду, првенствено у организацијама удруженог рада. Ту се и реализира право на рад у праву рада друштвеним средствима.

(4) Ф. Енгелс, *Порекло породице, приватне својине и државе*, „Култура“, Београд, 1969, стр. 181.